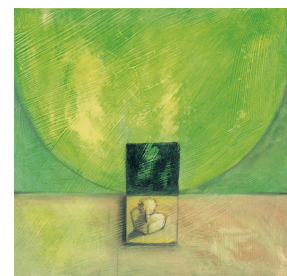

Het opvoedingsproject in beeld

Presenteren en kijken

Don Bosco Vorming & Animatie

Bundeling met enkele suggesties en werkvormen omtrent het presenteren van en kijken naar het meditatiedoek, zodat spreken hierover vergemakkelijkt wordt.

samen
DON BOSCO
zijn plaats
geven

Bij wijze van inleiding

In 2001 verscheen de huidige versie van het salesiaanse opvoedingsproject 'In dialoog met Don Bosco'. Sindsdien heeft Don Bosco Vorming & Animatie in zijn huidige en vorige vorm al heel wat initiatieven genomen om de implementatie van deze nieuwe visietekst te ondersteunen. De 'gangmakers' zijn een begrip geworden in de salesiaanse wereld en het ABC-boekje vond zijn weg naar alle personeelsleden van de scholen en de werken.

Er kwam echter de vraag van de gangmakers naar meer visuele impulsen voor het implementatieproces. Bij de organisaties waar de kennismaking met het project vlot verlopen was, groeide ook de vraag naar meer verdieping en integratie van het gedachtegoed dat erin verwoord is.

Om aan deze noden tegemoet te komen werd binnen onze dienst een project opgestart om een nieuwe impuls voor het opvoedingsproject te ontwikkelen. Zo groeide het idee om een soort 'meditatiedoek' te ontwerpen rond het opvoedingsproject naar analogie met de hongerdoeken die in catechese en liturgie hun plaats gekregen hebben.

We gingen ervan uit dat zo'n meditatiedoek weer nieuwe en creatieve wegen zou openen om rond het opvoedingsproject te werken en de inhoud ervan op een meer diepgaande wijze te integreren.

Gaandeweg zijn we ons concept concreet gaan invullen. Als basis hadden we een werk nodig van iemand die het opvoedingsproject voor ons wou 'vertalen' naar het visuele.

Daarnaast was het zoeken naar een mooie en haalbare (lees betaalbare) reproductie en uitvergroting van het kunstwerk. We kozen uiteindelijk voor een eigentijdse vormgeving in verschillende uitvoeringen.

Om het kunstwerk voor ons te ontwerpen zijn we gaan aankloppen bij kunstenaar Koen Lemmens. Over hem en de manier waarop hij deze opdracht uitgewerkt heeft vind je meer in het volgende hoofdstukje van deze brochure. Je vindt er ook een eerste beschrijving van het doek en zijn verschillende componenten.

De rest van deze brochure bestaat uit een reeks suggesties om met dit doek aan de slag te gaan, van een heel persoonlijke meditatie, een uitwisseling in groep, een creatieve verwerking tot een vierend samenzijn.

Elk medium heeft zijn mogelijkheden en beperkingen. Dit medium hebben we heel bewust gekozen om het vaak verwaarloosde terrein van symboliek en beeld te kunnen betreden. We richten dus ons met dit doek tot ieder die zich wil laten uitdagen om via een 'beeldtaal' stil te staan bij de salesiaanse spiritualiteit en opvoedingsvisie.

Don Bosco Vorming & Animatie wil ieder die dit wenst bijstaan en ondersteunen bij het vertalingsproces naar de eigen organisatie.

We hopen dat we met dit initiatief een nieuwe dimensie toevoegen aan de rijke schakering van mogelijkheden om zich te herbronnen en zich te laten inspireren door de salesiaanse spirit. Dit doek moge op vele plaatsen een herkenbaar teken hiervan worden.

De kunstenaar Koen Lemmens

Selectieve biografie

Ik werd geboren te Lommel op 11 november 1963. Als jongere volgde ik de richting elektro-mechanica aan de technische school van Lommel. Op woensdag en zaterdag trok ik naar de kunstacademie in Dommelhof te Neerpelt.

Nadien studeerde ik verder aan het Hoger Provinciaal Instituut Departement Beeldende Kunsten. In 1988 studeerde ik af als meester in de Monumentale Kunsten, op het atelier van docent Jos Jans.

Door mijn werk voor de congregatie van de Paters van het Allerheiligste Sacrament zijn mijn eerste individuele tentoonstellingen steeds sterk doordrongen geweest van het abstract weergeven van de confrontatie met dat Sacrament in de aanbidding.

Sindsdien kies ik zelf thema's die ik omzet in een tentoonstellingcyclus. Zo'n cyclus kan meerdere jaren de inhoud van mijn werk en tentoonstellingen bepalen. Vandaar tentoonstellingen met namen als, 'Dominica Ressurrectionis' (paasgebeuren), 'Mons', (goede vrijdag), 'Alta Ara' (witte donderdag) of 'Dominica pentecostes' (Pinksteren), op dit moment werk ik aan beeldvorming rond 'Cor': het Heilig Hart van Christus.

Daarnaast ben ik werkzaam in de stedelijke bibliotheek van Lommel en als freelance tekennaar voor uitgeverij Pelckmans en de Guimardstraat, waar ik de uitgaven van Leeftocht visueel verzorg.

Tenslotte woon ik als conciërge op het domein van het vakantiehuis voor kansarme kinderen, Akindo te Lommel.

Ik als kunstenaar

Als kunstenaar zie ik mezelf als een go-between tussen religie vandaag en zijn beeldtaal. Ergens traditioneel en toch ook abstract spiritueel. Ik zoek naar beeldtaal die er al is maar verloren gegaan is in het deemsteren van het Godsgeloof. Ik zoek zelf taal om mijn eigen geloven te vertalen in beelden die voor mij de 'diepere aanwezigheid' zichtbaar maakt. In de frase van Thérèse van Lisieux: 'We hebben zichtbare dingen nodig om tot het onzichtbare door te dringen', kan ik dit alles terug vinden. Als je me zou vragen of religieuze kunst nodig is zou ik geen antwoord kunnen geven. Maar aan de andere kant heb ik gemerkt dat ik gedurende de tijd dat ik een kerk decoreerde en nog vaker transformeerde, dat de gemeenschap zich er door rijker voelde worden. Het was een heel groeiproces dat zowel voor mij in mijn artistiek groeien veel inpakt gehad heeft, als voor de gemeenschap die schijnbaar toch nood aan beelden had, langzaam groeide in mijn beeldtaal en zijn diepere achtergronden. Dit alles, en dat is ook belangrijk, dit alles zonder in de zoetzemerge beeldtaal te vervallen die ook nog vandaag te vaak in kerkelijke middens gebruikt wordt.

Als mijn geloven vandaag wat meer vragen oproept, voel ik dit evenzeer in mijn zoeken, en dat frustreert, maakt me dubbel zoekende...

Technisch

Ik maak gebruik van een omgekeerde frescotechniek waar de opgezette verf met water er afgenomen en in de ruw opgezette onderlaag (Gesso en gips) gewreven wordt. Later vervolledig ik het beeld met Contékrijt (ik ben eigenlijk een tekenaar).

Het proces

Ik ben eigenlijk een 'luie' kunstenaar als het op 'beelden' aankomt. Maar uiteindelijk ben ik in mijn hoofd non-stop bezig. Het schilderij is eigenlijk al gemaakt voor dat het op zijn 'drager' terecht komt. Het is als een negatief in een fototoestel. Eenmaal de foto gemaakt, moet je ze alleen maar laten ontwikkelen om het beeld zichtbaar te maken. Ik heb uiteindelijk ook geen speciale werkwijze, soms ben ik zelf verwonderd dat er net dat beeld ontstaat.

Schilderen is iets zeer intuïtief voor mij. Het ontstaat van uit mij bezig zijn en vooral vanuit mijn rondkijken, verzamelen van beelden en boeken, vanuit mijn gehele entourage. Ook een speciaal atelier heb ik niet nodig, het belemmert me zelfs. Een klein hoekje aan tafel is genoeg. Ik werk ook niet constant maar eerder met vlagen van extreme creativiteit, die kunnen afwisselen met periodes van niets doen. Pas op de uiteindelijk tentoonstelling of tijdens het vergelijkend kijken kom ik zelf in confrontatie met mijn eigen werk en komt het waardevolle, of minder waardevolle naar boven. Soms laat ik werken alsnog verdwijnen.

Het tot stand komen van dit werk

De wijze waarop ik het salesiaanse opvoedingsproject heb vormgegeven en de beeldvorming zoals die er nu uitziet was niet mijn eerste gedachte. Doorheen de informatie die ik gekregen en verzameld had rond dit opvoedingsproject en rond Don Bosco zelf, zag het er voor mij eerder naar uit dat ik vanuit het portret van Don Bosco zou gaan werken. Doorheen het speurwerk naar afbeeldingen van Don Bosco viel mij echter zijn priesterbaret op en ben ik van het idee om vanuit een portret te werken afgestapt. Mijn voorstudies kregen meer en meer in hun vormgeving de baret als rode draad. Van daaruit ben ik me meer gaan richten op de vier opvoedingsdoelen die in het opvoedingsproject naar voren springen. Dit alles ben ik gaan vermengen met mijn eigen beeldtaal en zo uiteindelijk tot verschillende weergaven gekomen waaruit de opdrachtgevers er één hebben gekozen.

Vooraf kende ik het opvoedingproject van Don Bosco niet echt. De zusters hier in Lommel hadden mij al eens een kopie van de nieuwste uitgave gegeven. In die tijd was ik echter bezig met een illustratie voor het opvoedingsproject een andere congregatie (de Zusters van het Heilig Hart van Maria te Berlaar) en was ik eerder opzoek naar randinformatie om voor hen tot een beeld te komen. Dit is dan op omgekeerde wijze ook weer inspirerend geweest om tot deze vormgeving te komen.

Beelden vormen voor een grote groep is niet gemakkelijk, daar iedereen een eigen beeld van het onderwerp heeft. Don Bosco zei mij ook eerst niet zo heel veel. Ik kende hem van

zijn jeugdwerking en de moni's hier op Akindo waar ik werkzaam ben. Maar doorheen dit creatief proces heb ik (een klein) deel van hem leren kennen. Voor mij geeft dit werk een beeld van wat deze man met zijn bezieling voor de jeugd en hun opvoeding wil vertellen. Voor jullie is het een beeld dat openstaat tot interpretatie en zingeving, eigen aan de wereld van de salesianen.

Beschrijving van het kunstwerk

De structuur

Wie het kunstwerk bekijkt ziet dat het in te delen is in 4 segmenten. Elk segment vormt een balk die verdeeld wordt door 2 horizontale lijnen. Zo worden onmiddellijk al enkele belangrijke dimensies van het opvoedingsproject gevisualiseerd:

- De structuur als kader waarbinnen opvoeder en jongere zich bewegen
- De horizontale en verticale dimensie van het bestaan

Het bovenste vlak van elke balk is open gelaten. Ook hier weer een suggestie dat wat afgebeeld wordt en hoe we dat invullen ook telkens weer overstegen wordt. Het is de vrije ruimte om de aanpak van Don Bosco op onze eigen manier in te vullen. Het is het besef dat hier geen pasklaar model of op te leggen systeem voor bestaat. Het is aan ons om dit telkens weer op ons eigen leven te leggen en te vertalen. Het laatste woord is daarbij nooit en door niemand gesproken.

De onderste vlakken van de 4 balken bevatten in eerste instantie een symbolische verwijzing naar de 4 opvoedingsdoelen: vrijheid, verantwoordelijkheid, verbondenheid en zingeving. Tegelijk kan men in elk symbool een reeks linken leggen met de andere delen van het opvoedingsproject bijvoorbeeld de stijlkenmerken: communicatieve, assisterende en evangelische stijl.

Het 'Priesterhoedje'

In elke balk vind je bovenaan het 'priesterhoedje' terug. Dit staat symbool voor de persoon van Don Bosco als immer terugkerende referentiefiguur en bron van inspiratie. Rond elk hoedje is een lichter vlak, een soort ruimte waarin de figuur van Don Bosco voor ons oplicht. Deze lichtvlekken overschrijden ook de verticale lijnen. Een suggestie dat Don Bosco als persoon ook altijd onze kaders, interpretatie en vormgeving overstijgt. Don Bosco volgen blijft altijd een nieuwe uitdaging. Het hoedje heeft ook iets speels, het wordt telkens anders gedraaid en belicht. Als een hoedje gegrepen door een windvlaag dat danst door de lucht. Heel wezenlijk in de salesiaanse spiritualiteit is de speelse, animerende dimensie. Deze spirit wil nooit een ernstig harnas zijn maar ruimte laten voor humor, genieten en spelen. Ze spreekt tot het kind in elk van ons.

De eerste balk: de open deur, de vrijheid

Het opvoeden tot vrijheid gebeurt niet in het wilde weg maar binnen de omkaderende structuur. Met voldoende houvast kan jongere zich wagen in het leven en vrije keuzes maken. Hij moet daarbij gaandeweg ontdekken wat echt vrij zijn betekent en hoe hij zich kan losmaken van eenzijdigheid, angst en vervreemding.

Het vlak in de deur is wit gelaten. De weg die de jongere kan gaan wordt niet uitgetekend of ingevuld. Het is het vlak van ruimte geven om te groeien en te leren. Ook met vallen en opstaan. Vanuit dit perspectief staat de open deur voor het telkens weer kansen geven en het geduldig mee op weg gaan.

Het is ook een deur die van binnenuit geopend wordt en ook enkel van binnenuit geopend kan worden. Geen deur waar je tegenaan moet duwen want hoe harder je duwt om ze open te krijgen, hoe meer ze gesloten is en blijft. Enkel de jongere zelf kan deze deur open zetten. Opvoeden is uitnodigen om die deur te openen en de veiligheid en het vertrouwen geven om dat te doen.

Voor de jongere staat dit symbool dus voor het fundamenteel in dit bestaan aanvaard worden met wat en wie men is en tegelijkertijd voor de uitdaging om op een persoonlijke en creatieve manier aan dit bestaan vorm te geven.

Voor de opvoeder is de open deur de uitdaging om bij de jongeren in hun zoektocht aanwezig te zijn. Je deur open zetten en beschikbaar zijn, geen drempels die de toegang bemoeilijken.

Als we naar Don Bosco kijken vinden we die laagdrempeligheid zeker terug. De oratorio's waren een open aanbod voor jongeren, een open deur in een voor hen weinig herbergzame wereld. Keer op keer nodigt Don Bosco jongeren uit: Wie ben je? Kom eens kijken? Wil je iets leren? Wil je mijn medewerker worden? Wil jij je met mijn beweging en met God verbinden? ... Altijd krijgt de jongere de kans om zelf de stap te zetten. Altijd krijgt hij de garantie dat hij hoe dan ook welkom is en blijft.

De tweede balk: de staf, de verantwoordelijkheid

Een sterk bijbels symbool, de herdersstaf. Elke mens die verantwoordelijkheid neemt, pakt de staf op en gaat op pad, die hoedt wie en wat hem is toevertrouwd, die gaat voorop om de weg te banen en geeft leiding waar nodig. Maar evenzeer laat hij het vertrouwde pad los om op te zoeken naar dat ene dat verloren is. Veel meer dan een beperken van de persoonlijke vrijheid, kan de verantwoordelijkheid deze vrijheid verruimen en verdiepen. Want in verantwoordelijkheid wordt men zelf meer persoon, ontplooit men zijn uniek levensproject en brengt men zo de werkelijkheid tot zijn recht.

Jongeren opvoeden tot verantwoordelijkheid is hen die staf gaandeweg aanreiken. Ook hier weer niet zonder zorg en omkadering.

De staf staat geplant voor een gesloten deur. Symbool dat het eerste luik met de open deur, de hartelijkheid aanvult en in evenwicht houdt. Symbool voor de redelijkheid. Jongeren hebben naast het hartelijke warme klimaat ook structuur en grenzen nodig om tot gelukkige volwassenen uit te groeien. Ook van een 'nee' kan een grote opvoedende kracht en een appèl naar jongeren uitgaan. Enkel wie zich kan bewegen tussen het ja van de hartelijkheden de nee van de redelijkheid kan de herdersstaf ter hand nemen en op weg gaan.

Visueel is de staf heel wat groter dan de deur. Het gaat hier immers om een eigentijdse vertaling van het opvoedingsproject. Waar vrijheid in de top 10 van waarden vlot in de

kopgroep eindigt, is dat met verantwoordelijkheid veel minder het geval. Waar' vrij' heel vaak als vrijblijvend ingevuld wordt, hoort men niet zo graag het appèl van de herdersstaf. Anders dan in de eerste (en derde) balk wordt het horizontale vlak ook doorkruist door de verticaliteit van de staf. De staf opnemen is zich op zijn beurt inschakelen, opnemen wat men van anderen ontvangen heeft. Het is ook het appèl van God om zijn land met zijn veiligheden en zekerheden achter te laten, om de weg van God te volgen. Vanuit het heel fundamentele 'aanvaard worden' in het bestaan dat uitgedrukt wordt in het eerstelukkig kan men groeien tot de uitdaging van de verantwoordelijkheid in het tweede luik.

Nergens nadert het symbool zo dicht de figuur van Don Bosco. Vooral hierin is hij een inspiratiebron en voorbeeld van een mens die alles achterliet en de staf opnam.

De derde balk: de ronde tafel, de verbondenheid

De tafel, symbool van het leven dat we met elkaar kunnen delen. Aan die tafel breken en delen we onszelf. Aan die tafel zitten we als gelijken. Aan die tafel wordt geruzied en gehuild maar ook warme verbondenheid gevierd.

De eerste ruimte waarin je als mens verbondenheid kan ontvangen en geven, is het gezin. Soms is dit een 'gekwetste' ruimte maar hoe dan ook draag je als mens die existentiële verbondenheid met je ouders mee en kleurt ze je levensproject. In het opvoedingsproces is het belangrijk deze contextuele dimensie te erkennen en ze een plaats te geven.

Jongeren opvoeden tot verbondenheid is hen een plaatsje aan de tafel van verbondenheid gunnen. Wat hen niet gegeven en gegund wordt kan nooit wortel schieten in hun leven. In het ervaren van verbondenheid, van geschonken vertrouwen en veelkleurige bevestiging leren jongeren zich aan anderen toe te vertrouwen en anderen hun vertrouwen te schenken. Ze leren op hun beurt zichzelf te breken en te delen.

Opvoeden in teamverband gebeurt ook aan die tafel waar ieder zijn plek gegund wordt en men breekt en deelt in vreugde en pijn. Ook Don Bosco ging niet alleen op weg, hij verzamelde mensen rond zich die zich met elkaar en in dezelfde bezieling wilden verbinden. Zijn droom was geen persoonlijke droom maar een erfenis voor velen.

Boven de tafel opnieuw een lichtvlak. De tafel is de plaats waar tussen mensen wondere dingen gebeuren. Het is pas aan tafel, in het breken van het brood dat voor de Emmaüsgangers het herkennen van Jezus een 'ervaring' en een 'ontmoeting' werd. Een bevestiging van het woord dat onderweg tot hen gesproken werd. Het is pas in verbondenheid dat de salesiaanse inspiratie een levende werkelijkheid wordt, voor mij een naam en een gezicht krijgt.

De vierde balk: het kruis, de zingeving

Het kruis wordt hier niet afgebeeld in de ons meest vertrouwde vorm. Het is het Tau-kruis uit de franciscaanse traditie. Net als de staf doorkruist dit symbool de horizontale vlakken. Het is de tweede dimensie vanwaar er een sterk appèl uitgaat.

Dat het hier niet zomaar als kruis herkenbaar is, draagt een dubbele boodschap in zich. Heel het domein van zingeving en religie is voor ons niet meer vanzelfsprekend. Er over spreken en nadenken is al moeilijk, laat staan er persoonlijk in gaan staan en er zich toe bekennen. Het is een verholde werkelijkheid geworden en een 'lastig' domein om te betreden. Jongeren opvoeden tot zingeving wordt heel taai materie waar men vaak niet meer weet welke weg te volgen.

Tegelijkertijd gaat van dit niet zomaar herkenbare kruis een oproep uit om verder te kijken dan het evidente. God is misschien in veel meer aanwezig dan we denken. We herkennen Hem niet zomaar. Pas als we op een andere manier kijken, een andere 'leessleutel' hanteren zien we dat zijn kruis ondanks alles in het midden geplant staat. Het is tegelijk een oproep om ongebaande wegen te durven gaan om dit kruis opnieuw ter sprake te brengen.

Ook in de gesloten deur onder het kruis kan je een dubbele boodschap herkennen. Dit is een land dat velen niet meer betreden, dit is een deur die niet vanzelf open staat. Vraag is of dat ooit wel zo geweest is. Moet niet elke mens uiteindelijk zelf voor die deur gaan staan en het al dan niet wagen ze binnen te gaan? Zal het zich toevertrouwen aan wat ons overstijgt niet altijd een zeer onvanzelfsprekende sprong zijn? Geloven heeft iets zeer weerbarstig en blijft dat ook behouden. Deze deur is dicht. Het mysterie moet ook mysterie kunnen blijven.

Toch is deze balk, dit vierde luik niet weg te denken. Het is het sluitstuk dat het geheel in evenwicht en harmonie brengt. Al het andere krijgt zijn betekenis en finaliteit in het perspectief van dit vierde luik. Het fundamenteel aanvaard worden in het bestaan, het appèl om de staf op te nemen en op weg te gaan, de wondere kracht van de verbondenheid, het blijft allemaal leeg als het nergens in geworteld is en nergens zijn voltooiing vindt. Als we jongeren hiervan afsluiten, nemen we de hoop weg uit hun bestaan en is er geen reden meer om zichzelf te breken en te geven in verbondenheid.

Voor Don Bosco was opvoeden, per definitie opvoeden tot geloof en zingeving. De manier waarop hij dit kaderde en vertaalde is ons vreemd geworden maar was zijn keuze niet fundamenteel de enig mogelijke keuze? Aan ons de uitdaging om dit opnieuw te kaderen en te vertalen.

Kleuren

De kleuren die voor dit werk gebruikt werden zijn warme kleuren, aarde-kleuren. Het zegt iets over de manier waarop we dit opvoedingsproject willen beleven. Niet als een koel afstandelijke principiële verklaring maar als een doorleefde warme werkelijkheid. Niet ergens zwevend in het domein van de idealen maar ingebed in de aardse dagelijkse realiteit. We moeten het opvoedingsproject ook niet als een 'vreemd' lichaam opleggen maar herkennen het in wat we zijn en doen als ons eigen vlees en bloed.

De achtergrond aangebracht met de 'frescotechniek' heeft iets ruw, doorgroefd en verweerd. Het lijkt wel een handpalm getekend door het leven en het werken. Het zou de hand van Don Bosco kunnen zijn, maar ook de hand van de velen die in zijn spoor zijn getreden en met hun leven en inzet deze achtergrond geborsteld hebben.

De intensiteit van de kleuren wordt sterker van links naar rechts wat harmonieert met de inhoudelijke opbouw. Elke nieuwe balk integreert de betekenis van de vorige.

Het spel met lichtere en donkere vlakken legt accenten en creëert ruimte. Het roept ook het onzegbare op.

De kleur van de hoedjes is anders dan de andere donkere tinten op het doek, niet bruin maar veeleer zwart en grijs van tint. Het symboliseert het 'eigenzinnige' van het salesiaanse en van Don Bosco. Velen voeden op en velen doen het ook goed! Wat hier uitgedrukt wordt kan voor velen herkenbaar zijn. Maar toch wordt hier een eigen accent gelegd en een eigen inspiratiebron aangeboord. Wij voeden op in 'dialog' met Don Bosco. Hij is en blijft als referentiefiguur voor ons in alles aanwezig.

Mogelijke werkvormen

Inleiding

Met een 'beeld' werken schept heel eigen mogelijkheden maar vraagt om een specifieke aanpak. Een kunstwerk bekijken is niet zomaar een spontaan proces maar in grote mate een leerproces. Zoals horen niet hetzelfde is als 'luisteren', is zien niet hetzelfde als 'kijken'. Beelden hebben een heel eigen kracht maar het vraagt om een bepaalde ingesteldheid, ruimte, tijd en stilte om het beeld te laten spreken.

Het is dus zeker geen overbodige luxe om zich vooraf goed voor te bereiden op het werken met dit beeldmateriaal. In principe kan je met alle soorten groepen en individuen (van kind tot volwassene) aan de slag gaan. Toch is het goed te beseffen dat er bij sommigen behoorlijk wat weerstand kan leven om in dit proces van 'leren kijken' mee te gaan.

Hoewel men onze cultuur vaak een beeldcultuur noemt, is het geen cultuur van 'ontvankelijk kijken' en nog minder een 'symboolgevoelige' cultuur.

Het kijken naar een beeld en het laten spreken vraagt om stilte. Uit die stilte en het 'aangesproken worden' wordt bij de toeschouwer een spreken geboren. Het in gesprek gaan met elkaar vanuit dit aangesproken worden vraagt dan weer een klimaat van veiligheid en vertrouwen.

Het scheppen van een klimaat om zoveel mogelijk van deze weerstanden te ondervangen is dus de eerste opdracht van de begeleider. We geven hiervoor concrete tips bij de verwerkingsmogelijkheden.

Ondanks een zorgvuldige voorbereiding en begeleiding zullen er altijd nog wel persoonlijke weerstanden leven bij individuen. Het is de kunst om deze weerstand te erkennen en een plaats te geven zonder dat ze het verloop van het proces en het klimaat aantasten. In de concrete verwerkingsuggesties geven we een aantal aanwijzingen hoe dit ingebouwd kan worden.

Goed je doelgroep kiezen en de aanpak die in deze doelgroep werkzaam kan zijn, is dus een fundamentele stap om tot een zinvolle verwerking te komen. Dit betekent ook dat je je doelgroep afhaalt waar hij (nog maar) staat en meeneemt tot waar hij kan komen. Dit goed inschatten bespaart zowel de begeleider als de deelnemers de nodige frustraties. Anderzijds moet je ook opletten je doelgroep niet te onderschatten. Misschien haalt die gewoonlijk zo dwarse en moeilijk groep plots veel meer uit de beeldtaal dan je vooraf had ingeschat.

We willen ook even stilstaan bij het 'kijken' en 'spreken vanuit dit kijken' als leerproces.

Een belangrijk inzicht hierbij is dat de pedagogiek en de methodiek van een beeldgesprek eerder maieutisch is dan hermeneutisch.

In de hermeneutische aanpak gaat men beelden omzetten in begrippen, gaat men vertalen. Men zet de taal van het beeld om in de taal van het begrip. Het beeld wordt '(dood)verklaard'. Het risico is hier zeer groot dat men het beeld gaat verbergen achter een muur van woorden en dat men slechts één lezing en benadering van het beeld open laat.

'Maieutisch' komt van het Griekse woord dat verwijst naar het geboorteprocés. Maieutiek is dan als de kunst van de vroedvrouw die de baby helpt geboren te worden. Men focust

hier op de openbarende kracht van de beelden. Beelden openen de ogen voor de wonderlijke werkelijkheid van het leven. De beeldopvoeder scheidt in deze aanpak de ruimte voor die openbaring en geboorte. Er is ook niet één lezing of benadering van het beeld. De beeldopvoeder nodigt de toeschouwer uit na een eerste verwerkend beeldgesprek om in een tweede visie terug te keren naar de beelden. Zien wordt dan 'herzien'. De pedagogische weg van het leren zien wordt dan een weg zonder einde en laatste woord.

Tenslotte willen we nog even de aandacht trekken op het groepsvormende, groepsversterkende effect dat het samen leren kijken en verwerkend spreken kan hebben. Het delen van deze ervaring werkt verbindend. Het beluisteren van het anders invullen en begrijpen van de ander maakt de gevoeligheid voor en de acceptatie van het 'anders-zijn' (alteriteit) van de ander groter. Spontaan associeert men verschil vaker met conflict en discussie dan met wederzijds verrijking. In het samen spreken over en (creatief) verwerken van beelden kan dit verschil veel duidelijker een verrijking worden.

We hebben geprobeerd om een waaier aan verwerkingsmogelijkheden samen te brengen als inspiratiebron om met dit kunstwerk aan de slag te gaan. Wie dat wil kan daarin gaan grasduinen en de werkvormen die voor zijn doelgroep geschikt zijn en waardoor hij zich aangesproken voelt eruit pikken. De verschillende mogelijkheden kunnen ook naar eigen inzicht gecombineerd worden.

1. Een kunstwerk vraagt in de eerste plaats natuurlijk om een ruimte waarin het tot zijn recht kan komen. Enkele suggesties en beschouwingen hierover staan onder het item **presenteren**.
2. In het deel over kijken dat we aanbieden wordt de werkvorm 'contemplatieve dialoog' beschreven waar het meditatieve '**kijken**' en 'spreken vanuit dit kijken' centraal staat. Deze werkvorm doet wellicht het meeste recht aan de eigenheid van dit medium. Toch willen we ons hier niet toe beperken omdat lang niet elke doelgroep er rijp voor is en omdat er ook nog heel andere kansen zitten in het werken met dit medium.
3. De brochure '**leren**' geeft mogelijkheden om meer thematisch te werken rond de opvoedingsdoelen van het opvoedingsproject die in het werk gesymboliseerd zijn. Het kunstwerk zal hier eerder aanleiding dan focus zijn van het leerproces.
4. Opnieuw nauwer aansluitend bij de eigenheid van dit medium worden in de brochure '**creatieve werkvormen**' suggesties aangeboden voor creatieve verwerkingsvormen.
5. Tenslotte bieden we in **vieren** een aantal reflecties aan om doorheen vieringen werk te maken van de implementatie van het opvoedingsproject.

We hopen deze mogelijkheden gaandeweg nog uit te breiden en ook jullie suggesties daarin te verwerken. Bij deze is dit ook een uitnodiging ons aanvullend materiaal toe te sturen en zo dit aanbod ter verrijken.

Presenteren

Het eerste waar een kunstwerk om vraagt is natuurlijk 'gezien' te worden. In het contact tussen de waarnemer en de drager (en doorheen de drager, de kunstenaar) krijgt het werk pas een betekenis, wordt het communicatief.

Daarom willen we ervoor pleiten om dit werk op een centrale, voor iedereen toegankelijke plaats uit te hangen en dit zo te doen dat het werk tot zijn recht komt. Eventueel kan men er een bordje bij plaatsen of hangen met een woordje uitleg en een verwijzing naar deze site.

Het 'onthullen' van het werk kan gekoppeld worden aan één of andere gelegenheid (kerstreceptie, Don Boscofeest...) en wat feestelijk ingekleed worden.

Het uithangen van dit werk is méér dan het voorzien van je organisatie van een nieuwe 'versiering'. Het is ook een engagement, een manier om kleur te bekennen. In een artikel van J. Pirotte over de functie en betekenis van religieuze kunst stelt hij dat een kunstwerk in staat is het dagelijkse en banale om te vormen tot iets sacraal, het gewone overstijgende. Het kristalliseert de dagelijkse sleur tot een geïnspireerd moment en maakt de grond tot 'gewijde' grond. Kunst verandert de ruimte waarin ze aanwezig is. Door dit werk in de 'structurele' ruimte van je organisatie uit te hangen vorm je ze om tot een 'geïnspireerde' ruimte. De cultuur van een organisatie is dikwijls een ongrijpbaar gegeven. Symbolen en afbeeldingen zijn tekenen om deze cultuur uit te drukken. Ze mogen dus een centrale plaats krijgen bij de inrichting van de gebouwen.

Op deze manier stelt dit werk de salesiaanse spirit bijna tastbaar aanwezig. Deze aanwezigheid werkt op verschillende manieren. Ze ondersteunt en draagt wie haar een warm hart toedraagt, ze troost en geeft richting op moeilijke en verwarrende momenten, ze verbindt in een gezamenlijk ideaal, ze daagt uit om zich steeds opnieuw te gaan laven aan haar bron, ze zet aan tot actie en engagement.

Een kunstwerk beweegt al heel wat, gewoon maar door zichtbaar aanwezig te zijn. Wie echter graag meer uitdrukkelijk met anderen erover in gesprek wil gaan of er op andere manieren mee wil werken, nodigen we uit om de overige werkvormen op deze site door te nemen.

Uit praktische overwegingen raden we aan naast het werk dat uitgehangen wordt een tweede exemplaar aan te schaffen op een soepele, verplaatsbare drager. Dit maakt het gebruiken van andere werkvormen veel eenvoudiger en praktischer.

Er zijn ook kleurenkopieën van het werk beschikbaar op A4 formaat (te bestellen bij Don Bosco Vorming & Animatie).

Kijken

Bedoeling

De werkvorm die we hier toelichten wordt ook wel **contemplatieve dialoog** genoemd. Het is een werkvorm waarin men heel uitdrukkelijk het kunstwerk tot zich laat spreken en

dit met anderen gaat delen. Dit vormt een eerste ronde. In een tweede ronde wordt ruimte geboden om uit te drukken wat je in de eerste ronde getroffen heeft. In een derde ronde wordt dit bezinnend/biddend afgerond. Het is aan de begeleider om in te schatten wat de groep op dit vlak aankan en wat hijzelf aandurft.

Voorwaarden

- Deze werkvorm vraagt in elk geval een aangepaste ruimte, voldoende tijd, een sfeer van rust en stilte en een beperkt aantal deelnemers.
- Waar mensen vrij voor deze werkvorm kunnen kiezen, zal je normaal gezien weinig weerstand ondervinden.
- Als je deze werkvorm oplegt moet je vooraf wel goed inschatten of de groep dit aankan en de spelregels voldoende kan respecteren.
- Voor de deelnemers moet in elk geval van tevoren duidelijk zijn wat deze werkvorm inhoudt en van hen vraagt. Dit betekent bijvoorbeeld dat er nooit discussie is, en men nooit dadelijk op elkaar reageert (tenzij een beperkte mogelijkheid voorzien is om vragen ter verduidelijking te stellen). De een spreekt en de anderen luisteren om alles goed tot zich te laten doordringen.

Beschrijving

De eerste ronde

Het kunstwerk wordt op een centrale plaats opgehangen zodat ieder er rustig en gemakkelijk kan naar kijken. Eventueel geeft men aan iedere deelnemer ook een A4-afbeelding van het werk om het ook van dichtbij te kunnen bekijken.

Na de uitleg over de bedoeling en methode van deze eerste ronde laat men enkele minuten stilte om naar het werk te kijken. Iedereen kan zijn eigen spontane reacties en associaties noteren.

Voor groepen die weinig ervaring hebben met het beschouwend kijken kan men een aantal vragen meegeven om gericht te kijken en te ervaren:

- Wat is je eerste, spontane gevoel als je dit werk bekijkt?
- Wat roepen de kleuren bij je op? Waar doen ze je aan denken?
- Zie je een bepaalde structuur en opbouw in dit werk? Hoe ervaar en interpreteer je die?
- Herken je bepaalde vormen en wat betekenen ze voor jou?
- Wat trekt het meest je aandacht en waarom?
- Bekijk het geheel nog eens opnieuw, wat is je indruk na dit aandachtig en bewust kijken?

De begeleider nodigt iedereen om beurt uit om te spreken in een rustige sfeer waarin ook telkens wat stilte mag zijn tussen de verschillende sprekers. Men spreekt niet vrij maar enkel wanneer men uitgenodigd wordt. Ieder verwoordt wat hij/zij genoteerd heeft, ook al lijkt het inhoudelijk een herhaling van wat de voorgaande sprekers verteld hebben. Men mag in alle eenvoud en met eigen woorden spreken.

De begeleider kan hierbij nota nemen en eventueel kort en zo getrouw mogelijk de grondgedachte herhalen. Als de begeleider de mogelijkheid wil geven om een vraag

ter verduidelijking te laten stellen kan dat op dit moment. Hierbij moet de begeleider wel goed bewaken dat enkel verduidelijkende vragen opgenomen worden en geen inhoudelijke reacties of bedenkingen. De begeleider geeft als laatste ook zijn eigen getuigenis.

Praktische wenken voor de begeleider

- Zorgt voor een sfeer van vertrouwen.
- Geeft de nodige uitleg bij de eerste ronde.
- Laat wat stilte.
- Zet eventueel wat muziek op zodat de stilte niet teveel gaat wegen.
- Nodigt om beurten iedereen uit om te spreken.
- Eventueel: neemt nota en geeft de grondgedachte kort en zo getrouw mogelijk terug.
- Eventueel: Geeft de kans iets te laten verduidelijken maar waakt erover dat vragen die een inhoudelijke reactie weergeven niet opgenomen worden
- Geeft als laatste zijn eigen inbreng.

Praktische wenken voor de deelnemer

- Tijdens de stilte leg je je eigen spontane reacties en associaties vast (eventueel gebruikmakend van enkele vragen ter oriëntatie).
- Je respecteert de stille tijd.
- Je vermijdt bij het spreken te uitvoerig of te bondig te zijn.
- Je spreekt rustig en traag als het je beurt is.
- Verander je spontaan genoteerde gedachten en indrukken niet meer.
- Wanneer je een ernstige reden hebt om niets te zeggen deel je dit mee als je uitgenodigd wordt.
- Je neemt een actieve en open luisterhouding aan tegenover iedereen.
- Je doet of zegt niets dat de sfeer van openheid en vertrouwen kan schaden.

De tweede ronde

In deze ronde laat je los wat je zelf gezegd hebt en je komt daar niet meer op terug. De tweede ronde begint terug met enkele minuten van stilte.

In deze stilte stelt ieder zich de vraag 'Wat heeft me getroffen in de eerste ronde?' Het gaat dus niet om wie het gezegd heeft maar om *wat* ik gehoord heb. Je hoeft ook niet te zeggen wat je getroffen heeft bij elke deelnemer maar wat je getroffen heeft in het geheel, wat voor jou, nu belangrijk is.

Ook hier noteert elke deelnemer zijn gedachten.

Na de stille tijd nodigt de begeleider weer iedereen uit om te zeggen wat hem in de eerste ronde getroffen heeft. Hij kan de getuigenissen verder opschrijven maar hij herhaalt ze nu niet meer en laat na iedere spreker een kort stilte.

Praktische wenken voor de begeleider

- Geeft de uitleg over de tweede ronde.
- Laat wat stilte.
- Zet eventueel wat zachte achtergrondmuziek op.

- Nodigt daarna ieder om beurt uit om te spreken zonder te herhalen.
- Geeft als laatste ook zijn eigen inbreng.

Praktische wenken voor de deelnemer

- Je noteert wat je getroffen heeft in de eerste ronde.
- Je respecteert de stille tijd.
- Wanneer de begeleider je uitnodigt zeg je rustig en in je eigen woorden wat je getroffen heeft.
- Indien je echte redenen hebt om te zwijgen zeg je dit eenvoudig als de begeleider je uitnodigt.
- Je neemt een actieve open luisterhouding aan tegenover degene die aan het woord is.
- Je doet of zegt niets dat de sfeer van openheid en vertrouwen kan schaden.

De derde ronde

In de derde ronde kunnen de twee vorige rondes bezinnend en/of biddend afgesloten worden. De begeleider heeft de opdracht in te schatten wat de groep daarbij al dan niet aankan.

- Hij kan uitnodigen tot een laatste moment van stilte en het verder daarbij laten.
- Hij kan de stilte afronden met een bezinnende tekst of een gebed.
- Hij kan de deelnemers uitnodigen om met één woord hun ervaring van de twee vorige rondes uit te drukken.
- Hij kan de deelnemers uitnodigen tot persoonlijk gebed in stilte.
- Hij kan de deelnemers tenslotte uitnodigen om iets van dat persoonlijk gebed in de groep te verwoorden. Dit verwoorden gebeurt op eigen initiatief, niemand wordt uitgenodigd. Wie wil komt aan het woord, zelfs meer dan eenmaal. Wie niet wil kan rustig zwijgen. De begeleider nodigt uit om af te ronden met een gezamenlijk gebed.

Praktische wenken voor de begeleider

- Kiest op welke manier hij deze contemplatieve dialoog met de groep het best kan afronden.
- Geeft uitleg over de derde ronde (zoals hij ze wil opnemen).
- Zorgt indien nodig voor een afsluitende tekst of gebed.
- Waakt erover dat de stilte niet te veel gaat wegen of onbehaaglijk wordt. Ook hier kan eventueel voor wat achtergrondmuziek gezorgd worden.

Praktische wenken voor de deelnemer

- Je respecteert de stiltemomenten.
- Indien je uitgenodigd wordt om je ervaring met één woord af te ronden moet je niet te ver gaan zoeken, het eerste wat spontaan bij je opkomt is goed. Indien je om een of andere reden geen woord wil inbrengen dan zeg je dat eenvoudig als de begeleider je uitnodigt.
- Als de ruimte daartoe geschapen wordt mag je je persoonlijk gebed inbrengen op eigen initiatief en telkens na wat stilte.
- Je doet of zegt niets dat de sfeer van openheid en vertrouwen en de sfeer van inkeer en gebed kan schaden of verstoren.